

МОДЕЛЬ РІВНІВ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ*

Оксана ГУМЕНЮК

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, доцент,
старший науковий співробітник лабораторії психології політичної участі
Інституту соціальної і політичної психології АПН України (м. Київ),
заступник головного редактора журналу "Психологія і суспільство"

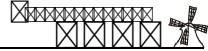
Copyright © 2008

*Теоретично обґрунтовуються ситуативний, дискусійний, лідерський і
далекосяжний рівні громадянської відповідальності особистості. Вершин-
ним є далекосяжний, зреалізування якого уможливило організації людиною
своєї життєдіяльності не тільки за умови "тут-буття", а й "так-буття",
а також вказує на її високу суспільну активність.*

На сьогодні важливого значення набуває громадянська відповідальність
люду за своє теперішнє і тимчасово віддалене майбутнє. Яке воно буде –
гармонійне, стабільне, з високим рівнем забезпечення чи, навпаки, агресивно-
емоційне – залежить від життєвої позиції кожного громадянина і тих соціально-
політичних процесів, котрим народ дає змогу відбуватися в державі. Адже від
того, з якими побутовими, економічними, соціальними або політичними
настановленнями зріле покоління постає в очах молоді, з такими самими нащад-
ки прийдуть до своїх дітей. Це схоже на "політика, котрий хоч би як ґрунтовно
діяв, усервіво він – не первинний творець, а витвір суспільства, справу якого
узав у свої руки. Отже, він відповідає не за те, що зробив, а за те, що його
зробило, тобто він відповідальний за таких, як сам, тобто за тих, з кого утворю-
ється суспільство даного моменту, відтак за успадковану країну сучасників, які
довірили йому владу. Він повинен передати отриманий спадок у невизначене
майбутнє" [2, с. 192]. І далі: "... держава може бути доброю лише тією мірою,
якими добрими є її громадяни..." [2, с. 259]. Отож найкраща держава – це та,
функціонування якої громадяни найменше помічають.

Громадянська відповідальність кожного з нас є наріжним каменем сьогодення
та майбутнього у тому числі. Вона охоплює, з одного боку, правовий бік, а з
іншого – моральний. "Звісно, політична діяльність на протигагу приватній має
більшу довгочасовість своєї дії і відповідальності" [2, с. 33, 34], оскільки від

* Дослідження здійснене в рамках колективної науково-дослідної теми
"Соціально-психологічні чинники активізації політичної участі молоді" лабораторії психології
політичної участі Інституту соціальної і політичної психології АПН України.

неї залежить як прийняття законів, Конституції тощо, так і те, як вони діятимуть у країні. Тому постає проблема пошуку змісту і функцій “далекосяжної громадянської відповідальності” [2] перед молоддю, яка давала б уявлення про непередбачувані її наслідки не тільки за умови „тут-буття, а й за так-буття” [2, с. 69]. Ця моральна якість, як висока форма активності людини, виникає у результаті інтеграції багатьох рис (причетності до свободи, співпереживання, самодисципліни і т. ін.). Саме вона підтримує готовність особистості вдосконалюватися і духовно розвиватися.

Загалом, беручи участь у політичних процесах, громадянин держави формовує свою соціально-політичну активність на пізнавально-когнітивному, комунікативному та поведінковому рівнях (Л.О. Кияшко). *Підґрунтям цієї активності дослідниця вважає міру розвитку громадянської відповідальності, а провідним стимулом – мотивацію, яка опосередковує ці формовиває та типи політичної участі (ситуативно-діалогічний, творчо-аналітичний, лідерсько-активізуючий, переконувально-впливовий тощо). Звичайно, у цьому випадку важливе місце займає далекосяжна громадянська відповідальність, яка охоплює і теперішнє, і майбутнє (див. рис.).*

Громадяни країни, котрі, невідаючи про це, буденно зреалізують зазначені рівні відповідальності у своєму житті через освоєні ними стратегії взаємодії, дають приклад для молодого покоління, яким чином вони, із переліку запропонованих, переважно користуються. І, відповідно, наступники, маючи вироблені установки, копіюють дорослих. Серед загалу людей далекосяжна надвідповідальність є рідкістю. Молодь нашої держави в основному керується дискусійно-невідповідальним або лідерсько-відповідальним рівнем життєзреалізування. Так формується громадянська свідомість, яка успадковується першими шляхом різнобічних взаємостосунків із старшим поколінням.

Зазначені на рисунку рівні співвідносимо із запропонованими нами видами громадянської відповідальності [1, с. 90]. Зокрема, *невідповідальність* охоплює такі підвиди: *вкрай низький* (безвідповідальність – нижній межовий полюс), *дуже низький*, *низький*; *відповідальність* розмежується на *нижче середній*, *середній*, *вище середній*; а *надвідповідальність* обіймає *високий*, *дуже високий*, *вкрай високий* (верхній межовий полюс) підвиди. Далекосяжний рівень громадянської відповідальності співставляється із високим видом надвідповідальності. Дуже високий і вкрай високий підвиди – це своєрідна верхня межа “маятника”, що є певним відхиленням. Теж саме стосується і вкрай низької безвідповідальності. Тому останню поєднуємо із ситуативним рівнем, де все ж таки, мабуть, дуже рідко можлива, залежно від обставин, крихітна відповідальність, але це, сутнісно, безвідповідальність.

Нинішні зміни, котрі відбуваються в суспільно-політичному житті нашої держави (започатковані різні реформи – економічна, правова, адміністративна, освітня та ін.), потребують формування високого рівня громадянської відпові-

1 – Ситуативний

(переважає вигода й обов'язок) співвідноситься із безвідповідальністю

4 – Далекосяжний

(ґрунтується на добровільності, свободі, рефлексії, вчинковій післядії) співставляється із надвідповідальністю

2 – Дискусійний

(ґрунтується на зобов'язанні, життєвій позиції) відображає майже чи повно невідповідальність

3 – Лідерський

(переважає наполегливість, самостійність, самоаналіз, самоорганізація, самоконтроль) співвідноситься із відповідальністю

Рис.

Рівні громадянської відповідальності особистості

дальності молоді. Остання, як відомо, являє собою соціально-демографічну групу, яка переживає період становлення соціальної зрілості, їй властиві динамічність, творчість, активність, інтенсивні метаморфози в моральному дозріванні, адаптивність та ініціативність тощо. Тому цікаво і доцільно досліджувати саме цю категорію населення, оскільки вона з часом займатиме провідні позиції в управлінні життєдіяльністю соціуму, а також в майбутньому вирішуватиме проблеми державної вагомості. Це актуально ще й тому, що сьогодення молодь опинилася в соціально-економічній та духовній кризах, котрі знецінюють загальнолюдські чесноти – почуття любові та відданості Батьківщині, національної гідності та милосердя. Зазначені зміни почасти деморалізують юне покоління, що обертається небезпекою для майбутнього України-держави. Ось чому теперішня політична ситуація вимагає також вироблення нових підходів до молодіжної політики, вивчення проблем формування високих рівнів громадянської відповідальності юні.

1. Гуменюк О. Психологічний аналіз громадянської відповідальності особистості // Психологія і суспільство. – 2007. – №4. – С. 81–92.

2. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації. Пер. з нім. – К.: Лібра, 2001. – 400 с.

Надійшла до редакції 5.09.2008.